

DOI 10.31558/2307-2318.2024.4.3

УДК 331.556.44:331.5:338.124.4

JELClassification: F22, J61, J68, O15, E24

Іонін Є. Є.

д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку, аналізу і аудиту
Донецький національний університет ім. Василя Стуса,
ORCID: 0000-0001-9222-1887,
e-mail: ionin.iyy@donnu.edu.ua,

Загородний В. М.

здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти,
Донецький національний університет ім. Василя Стуса
ORCID: 0009-0002-1686-3444,
e-mail: v.zahorodnyi@donnu.edu.ua

**ВПЛИВ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НА РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ
ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВІДНОВЛЕННЯ**

У статті розглядається вплив трудової міграції на український ринок праці під час війни. Висвітлюються масштаби міграційних потоків, які включають переміщення понад 6 мільйонів людей, та їхній вплив на економіку, структуру зайнятості та рівень безробіття. Особливу увагу буде приділено соціально-економічним наслідкам, таким як невідповідність робочих місць і кваліфікації, нестача робочої сили в стратегічних секторах і регіональні відмінності. Розглядається питання реінтеграції внутрішньо переміщених осіб, з особливим наголосом на перешкодах для їх працевлаштування та способах їх подолання. Перспективами подальших досліджень є проведення довгострокового аналізу впливу трудової міграції на економічну та соціальну стабільність країни, а також інтеграція інноваційних підходів у сфері зайнятості населення.

На основі аналізу статистичних даних за період 2022-2024 рр. для стабілізації ринку праці запропоновано низку практичних рекомендацій, серед яких професійна перепідготовка, підтримка роботодавців, цифровізація ринку праці, регіональне перерозподіл робочої сили та створення умов для повернення трудових мігрантів. Новизна цього дослідження полягає в систематизації викликів, що постають перед українським ринком праці, та виробленні практичних рішень, спрямованих на сталий післявоєнний економічний розвиток.

Ключові слова: трудова міграція, ринок праці, внутрішньо переміщені особи (ВПО), економічна трансформація, війна, післявоєнний період.

Рис. - 4, Табл. - 4, Літ. – 15

Ionin, Ye. Ye.,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Accounting, Analysis, and Audit,

Vasyl' Stus Donetsk National University,

ORCID: 0000-0001-9222-1887,

e-mail: ionin.iyy@donnu.edu.ua

Zagorodnyi, V. M.

PhD Student, Vasyl' Stus Donetsk National University,

e-mail: v.zahorodnyi@donnu.edu.ua

THE IMPACT OF LABOR MIGRATION ON UKRAINE'S LABOR MARKET DURING THE WAR AND PATHS TO ITS RECOVERY

This article examines the impact of labor migration on the labor market in Ukraine during the war. It identifies the scale of migration flows, including the departure of over 6 million individuals, and their effects on the economy, employment structure, and unemployment rate. Special attention is given to the socio-economic consequences, such as professional and qualification imbalances, labor shortages in strategic sectors, and regional disparities. The issue of reintegration of internally displaced persons (IDPs) is highlighted, particularly the obstacles to their employment and ways to overcome them. Prospects for further research involve conducting a long-term analysis of the impact of labor migration on the country's economic and social stability, as well as integrating innovative approaches in the field of population employment.

Based on statistical data for the period 2022-2024, a number of practical recommendations are proposed for stabilizing the labor market, including professional retraining, support for employers, digitization of the labor market, regional redistribution of the workforce, and creating conditions for the return of labor migrants. The novelty of the study lies in the systematization of challenges facing the Ukrainian labor market and the development of practical solutions aimed at ensuring sustainable economic development in the post-war period.

Keywords: labor migration, labor market, internally displaced persons (IDPs), economic transformation, war, post-war period.

Fig. - 4, Tab. - 4, Lit. – 15

Постановка проблеми. Актуальність дослідження пов'язана з постійною зміною демографічної та соціально-економічної ситуації в Україні на тлі війни, що призводить до трансформації ринку праці. Останніми роками спостерігається значне зростання міграційних потоків, зокрема в умовах збройного конфлікту, що створює додаткові виклики для національної економіки. Відтік трудових ресурсів, особливо висококваліфікованих спеціалістів, знижує потенціал внутрішнього виробництва та ускладнює забезпечення потреб національного ринку праці в робочій силі. Водночас, цей процес супроводжується не лише економічними втратами, але й соціальними наслідками, такими як збільшення рівня безробіття, зростання соціальної напруги та погіршення умов праці для залишкових працівників. У зв'язку з цим виникає необхідність комплексного аналізу впливу трудової міграції на ринок праці України та визначення шляхів його відновлення в умовах післявоєнного періоду.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика впливу міграційних процесів на ринок праці України стала об'єктом досліджень таких науковців, як Р. Атаманюк, В. Ковальчук, В. Ковтунець, М. Крамарчук, О. Литвин і Л. Федченко. У своїх роботах вони акцентують увагу на тому, що міграція кардинально впливає на баланс попиту та пропозиції робочої сили. Переміщення працездатного населення з певним набором навичок і професійних компетенцій істотно змінює структуру ринку праці. Особливо ці процеси загострилися в умовах війни через значний відтік кваліфікованих спеціалістів за кордон і масштабну внутрішню міграцію, що спричинило нові виклики у пристосуванні економіки до зміненої реальності.

Водночас у цих дослідженнях недостатньо розкрито питання реінтеграції внутрішньо переміщених осіб у післявоєнний період, їхньої адаптації до нових умов ринку праці, а також регіональних диспропорцій у впливі міграції на зайнятість.

Формування цілей статті. Метою дослідження є дослідження процесу трансформацій ринку праці України у воєнний період; впливу зовнішньої та внутрішньої міграції на ринок праці; надання рекомендацій щодо стабілізації ринку праці у післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу. Трудова міграція та стан ринку праці перебувають у тісному взаємозв'язку, оскільки міграційні потоки безпосередньо впливають на

доступність і структуру робочої сили в країні. Трудова міграція може бути як відповіддю на дефіцит робочих місць та низькі умови праці, так і фактором, що посилює структурні зміни на ринку праці. Водночас, великий відтік трудових ресурсів створює дефіцит кваліфікованих працівників, що стає суттєвою проблемою для економіки, погіршуючи ефективність виробництва та підвищуючи соціальну напругу.

Питання впливу міграційних процесів на ринок праці характеризується співвідношенням громадян, що не мають роботи, та наявних вакансій (табл. 1).

Різке падіння кількості безробітних у статистиці, пояснюватися тим, що велика частка працездатного населення залишила країну. Це штучно зменшує офіційні показники безробіття, але насправді посилює дефіцит кадрів у критичних галузях.

Таблиця 1- Навантаження на одне робоче місце

Рік	Кількість безробітних, тис. осіб	Кількість вакансій, тис. осіб	Навантаження на 1 вільне робоче місце
2021	300,4	80,4	4
2022	278,5	30,7	9
2023	108,6	57,3	2

Джерело: побудовано авторами на основі [4]

Як видно з таблиці 1, навантаження на одну вакансію зросло з 4 осіб у 2021 році до 9 осіб у 2022 році, переважно через вимушену еміграцію значної частини робочої сили за кордон та зниження активності в деяких регіонах. Це призводить до «статистичного» скорочення кількості безробітних в умовах реального дефіциту робочої сили в стратегічних галузях [4]. Однак для того, щоб зрозуміти, чому при цьому знижується офіційний рівень безробіття, необхідно проаналізувати масштаби вимушеної еміграції за кордон.

Як бачимо, після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року, понад 6 мільйонів українців стали біженцями (табл. 2), що знайшли притулок у різних країнах Європи. Найбільше українських біженців зареєстровано в Польщі (1,546 мільйона), Німеччині (1,022 мільйона) та Чехії (474 тисячі). Ця хвиля масової міграції стала безпрецедентним викликом для європейських країн, які на знак солідарності та підтримки надають українцям житло, робочі місця та гуманітарну допомогу.

Таблиця 2 - Кількість українських біженців, що перебуває в країнах ЄС з 24 лютого 2022 рік

Країна	Кількість зареєстрованих біженців із України	Відсоток українських біженців від населення країни (%)
1	2	3
Чехія	473 736	4,4
Польща	1 546 354	4,1
Молдова	100 494	3,9
Естонія	41 874	3,2
Литва	72 480	2,6
Латвія	44 587	2,4
Болгарія	148 451	2,2
Словаччина	105 124	1,9
Ірландія	69 671	1,4
Німеччина	1 021 667	1,2
Австрія	90 994	1
Швейцарія	77 045	0,9

1	2	3
Румунія	102 039	0,5
Іспанія	160 287	0,3
Італія	166 467	0,3
Велика Британія	152 200	0,2
Франція	118 994	0,2
Нідерланди	85 210	0,5
Угорщина	33 316	0,3

Джерело: побудовано авторами на основі [7].

Згідно з опитуванням Центру Разумкова, «більшість українців, які виїхали за кордон, перебувають у працездатному віці: 42% - у віці 30-39 років, 29% - у віці 40-49 років; 83% опитаних мають вищу або незакінчену вищу освіту; 30% українських біженців - висококваліфіковані фахівці, 12% - кваліфіковані робітники, 14% - керівники підприємств або підрозділів, 14% - підприємці» [3]. Ситуація на ринку праці ще більше ускладнилася через вимушену міграцію українців на територію країни агресора. За даними ООН, за сім місяців війни до країн-агресорів мігрували 2,9 млн осіб. [8].

Як наслідок, масштабна трудова міграція в поєднанні з військовими руйнуваннями призвела до гострої нестачі кваліфікованої робочої сили в Україні. Для того, щоб краще зрозуміти вплив цієї ситуації на ринок праці, необхідно проаналізувати зміни в рівнях зайнятості та безробіття, а також визначити фактори, що формують професійно-кваліфікаційну структуру робочої сили. Вплив трудової міграції також відображається у зміні динаміки безробіття та скороченні можливостей працевлаштування для резидентного населення.

З огляду на ці фактори, рекомендується приділяти більше уваги аналізу зайнятості - оцінці рівня зайнятості та безробіття на регіональному рівні та визначенню факторів, що впливають на створення робочих місць, а також професійно-кваліфікаційної структури робочої сили.

Ризике зменшення кількості вакансій у 2022 р. (з 01.02. по 05.04.) в 6,8 разів є прямим наслідком міграції та релокації підприємств (рис.1). Міграція працівників як зовнішня, так і внутрішня призвела до нерівномірного розподілу вакансій, залишивши деякі регіони без достатнього людського ресурсу для відновлення економічної діяльності.

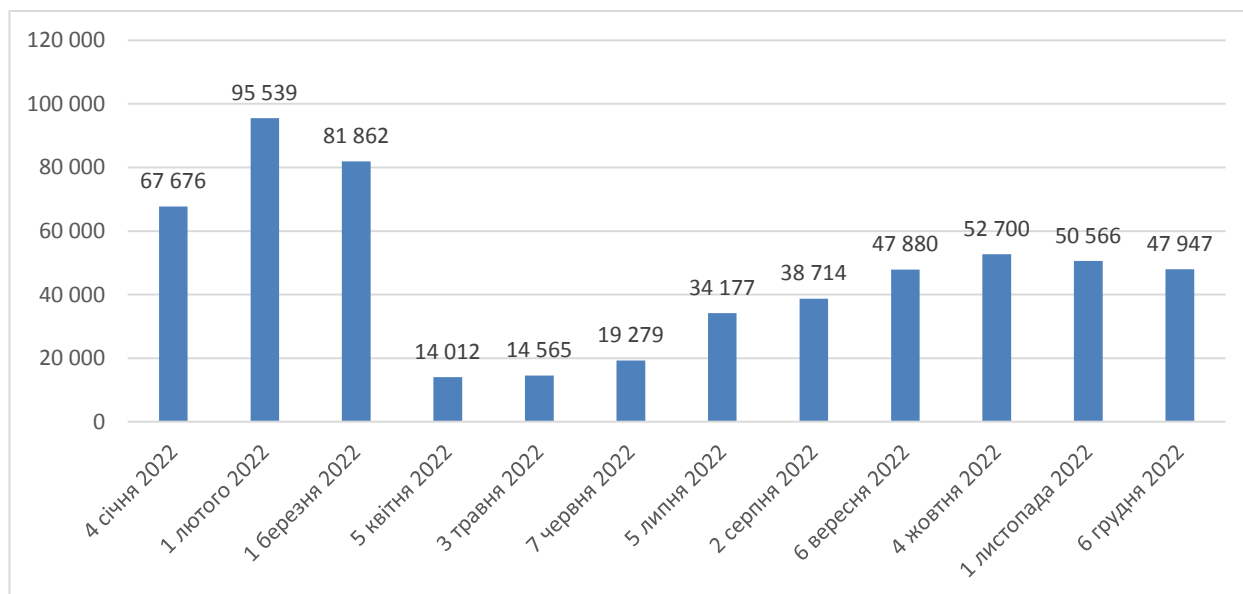


Рисунок 1 - Кількість вакансій на сайті Work.ua, за 2022 рік

Джерело: побудовано авторами на основі [9].

Втрата багатьох досвідчених фахівців призвела до змін у структурі зайнятості: у деяких секторах виникла гостра нестача робочої сили, а кількість низькокваліфікованих або сезонних працівників зростає.

Як видно з таблиці 2, значна частина населення виїхала до країн, які потребують кваліфікованої та висококваліфікованої робочої сили. Водночас в Україні відбувається часткова реструктуризація ринку праці, оскільки на ньому залишаються працівники з різною професійною кваліфікацією або ті, хто був змушений змінити сферу діяльності.

Для розуміння цих змін доцільно звернутися до даних за період 2022-2023 рр., які відображають розподіл працівників за секторами та професійними категоріями (табл. 3) і дозволяють виявити основні тенденції трансформації ринку праці під впливом трудової міграції.

Таблиця 3 - Вплив трудової міграції на структуру зайнятості в Україні за видами економічної діяльності та професійними групами (2022–2023 рр.)

Вид економічної діяльності	2022, %	2023, %	Професійна група	2022, %	2023, %
Торгівля та ремонт	20,2	16,03	Працівники торгівлі та послуг	19,1	19,98
Переробна промисловість	17,9	19,76	Найпростіші професії	18,1	19,98
Державне управління та оборона	9,3	10,10	Фахівці	13,7	14,49
Освіта	8,2	8,44	Робітники з обслуговування устаткування та машин	11,9	9,79
Сільське та рибне господарство	7,9	10,47	Кваліфіковані робітники	10,9	10,99
Охорона здоров'я та соціальна допомога	7,7	8,97	Професіонали	9,1	7,99
Транспорт	5,8	6,73	Службовці та керівники	7,5	6,49
Адміністративне обслуговування	3,8	3,42	Технічні службовці	7,1	5,89
Інші напрями	19,2	15,08	Робітники сільського та лісового господарства	2,6	4,40

Джерело: побудовано авторами на основі [11].

Таким чином, можемо стверджувати, що трудова міграція, яка значно посилилася після початку війни в Україні у 2022 році, мала значний вплив на структуру зайнятості, про що свідчать статистичні дані. Наприклад, частка населення, зайнятого в сільському, лісовому та рибному господарстві, зростає з 7,9% у 2022 році до 10,47% у 2023 році, що свідчить про те, що люди переїжджають до сільської місцевості в пошуках безпечнішого місця проживання. Водночас у секторі торгівлі та ремонту спостерігається значне падіння з 20,2% до 16,03%, що відображає зниження споживчого попиту та економічну нестабільність. Аналогічна тенденція спостерігається і в професійних групах: частка працівників найпростіших професій зростає з 18,10% до 19,98%, тоді як частка професіоналів скоротилася з 9,10% до 7,99%. Ці зміни показують, як трудова міграція разом із військовими та економічними викликами змінила структуру ринку праці, загострила дефіцит кваліфікованих кадрів і змінила розподіл робочої сили між секторами.

Дані тенденції свідчать про відчутний вплив трудової міграції на структуру зайнятості населення, але повне розуміння цих змін на ринку праці також вимагає аналізу рівня безробіття, який є важливим індикатором економічної стабільності та адаптації населення до нових умов життєдіяльності ринку.

З одного боку, відтік кваліфікованих кадрів призвів до скорочення конкуренції у низці галузей, а з іншого – руйнування інфраструктури та закриття підприємств зумовили різке зростання безробіття в прифронтових регіонах.

Показники з таблиці 3 демонструють помітні зрушення у розподілі робочої сили за видами діяльності та професійними групами. Однак, для глибшого розуміння стану ринку праці важливо простежити, як ці структурні зміни корелюють із динамікою рівня безробіття. На рисунку 2 наведено динаміку рівня безробіття у 2022–2024 роках, що дозволяє проілюструвати вплив мобілізації, виїзду висококваліфікованих працівників та уповільнення економічної активності.

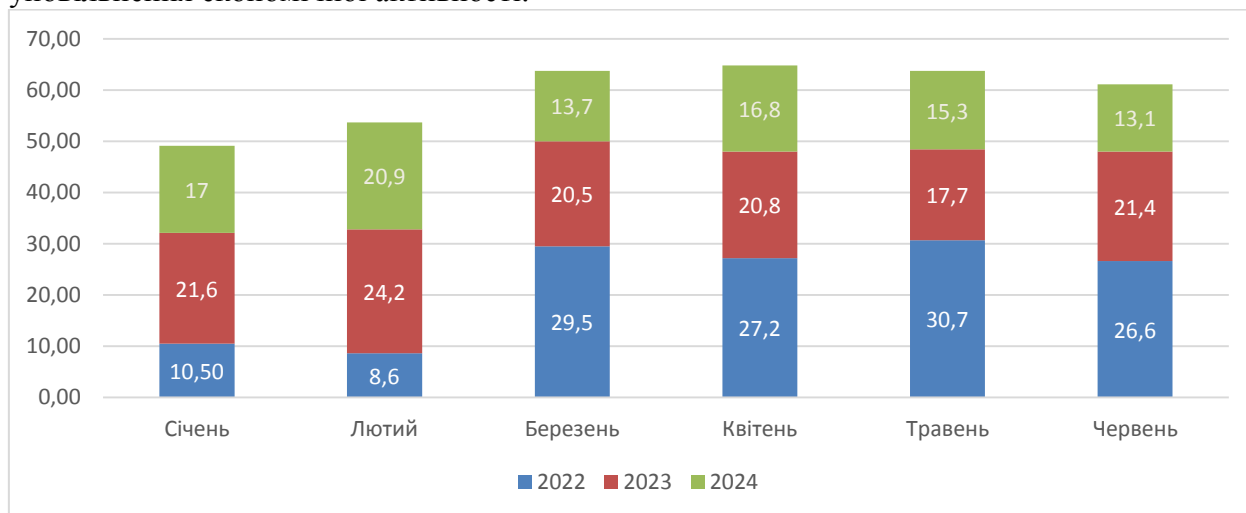


Рисунок 2 - Динаміка рівня безробіття у I півріччі 2022, 2023 та 2024 рр., %

Джерело: побудовано авторами на основі [12].

Якщо проаналізувати динаміку безробіття в Україні в першій половині 2022, 2023 та 2024 років (рис. 2), то можна побачити, що трудова міграція та наслідки військового конфлікту мали значний вплив на ринок праці. У 2022 році рівень безробіття був найвищим, особливо у квітні та травні, коли він сягнув 30,7% та 27,2% відповідно. Це було пов'язано з масовою втратою робочих місць через руйнування підприємств, бойові дії та виїзд великої кількості мігрантів за кордон.

У 2023 році ситуація поступово почала стабілізуватися, але безробіття залишалося високим, особливо в лютому (24,2%) та квітні (20,8%), що свідчить про повільне відновлення економічної активності та ринку праці.

Перші місяці 2024 року демонструють покращення: рівень безробіття впав до найнижчого рівня в червні (13,1%), що відображає певне відновлення економіки, збільшення пропозиції робочих місць та адаптацію ринку праці до нових реалій. Водночас активність у пошуку роботи залишається низькою, що відображає демографічні зміни внаслідок міграції та структурні дисбаланси на ринку праці.

Рівень безробіття, як важливий індикатор економічної стабільності та здатності населення адаптуватися до нових умов, віддзеркалює глибокі структурні зрушення. Проведений аналіз вказує на поступове відновлення ринку праці у 2024 році. Водночас, посилена конкуренція за робочі місця та обмежена пропозиція кваліфікованих фахівців і далі залишаються визначальними викликами на шляху до економічної стабільності України.

Попри те, що сумарні показники безробіття у 2023–2024 роках почали знижуватися, ці усереднені дані не відображають істотних регіональних диспропорцій. Тому, слід звернути увагу на співвідношення кількості безробітних на одну вакансію в різних областях України за 2022 рік. Ця інформація дасть змогу виявити нерівномірності

навантаження на регіональні ринки праці та виявити у яких областях наявний гострий дефіцит у кадрах (табл. 4).

Так, наведені дані у таблиці 4 вказують, що існують значні регіональні відмінності у тиску на ринок праці. У найбільш постраждалих від війни областях, зокрема Луганській (9,1 особи на одну вакансію) та Донецькій (4,5 особи на одну вакансію), співвідношення кількості безробітних до кількості вакансій є дуже високим. Це пов'язано з руйнуванням економічної інфраструктури, припиненням роботи підприємств та масштабним переміщенням населення

Таблиця 4 - Регіональне співвідношення кількості безробітних на кількість вакансій, 2022 рік

Назва регіону	Кількість вакансій	Кількість безробітних	Навантаження на 1 робоче місце, осіб
Дніпропетровська	20,6	43,4	2,1
м. Київ	15,4	17,2	1,1
Полтавська	9,8	30,4	3,1
Львівська	14,1	23,0	1,6
Харківська	10,3	28,7	2,8
Одеська	9,4	21,9	2,3
Вінницька	8,1	29,6	3,7
Хмельницька	7,9	20,6	2,6
Кіровоградська	7,6	20,8	2,7
Київська	7,4	19,1	2,6
Черкаська	7,0	26,0	3,7
Запорізька	4,9	22,1	4,5
Житомирська	6,4	20,3	3,2
Сумська	5,7	20,8	3,6
Рівненська	5,6	18,3	3,3
Івано-Франківська	5,3	14,2	2,7
Донецька	4,5	15,6	3,5
Чернігівська	3,4	15,6	4,6
Тернопільська	4,9	13,8	2,8
Чернівецька	3,5	9,3	2,7
Закарпатська	2,9	8,4	2,9
Херсонська	2,3	13,3	5,8
Луганська	1,8	9,1	5,1
Миколаївська	5,1	20,1	3,9
Волинська	5,5	13,4	2,4

Джерело: побудовано авторами на основі [11].

Водночас у відносно безпечних регіонах, таких як Київ (1,1 особи на одну вакансію), Львів (1,6) та Харків (1,6), навантаження на одну вакансію є значно нижчим через передислокацію компаній, підвищення економічної активності та відносно стабільніший ринок праці. Однак навіть у цих регіонах все ще відчувається нестача кваліфікованих працівників через мобілізацію збройних сил, масову еміграцію та дисбаланс між попитом і пропозицією на ринку праці.

Врахування регіональних відмінностей навантаження на ринок праці зумовлює потребу в оцінці загальної динаміки чисельності безробітних в Україні (рис.3). Значне зростання офіційно зареєстрованого безробіття в Україні у 2018-2020 роках переважно відображає поєднання кількох факторів. По-перше, економічна волатильність і нестабільність у низці секторів призвели до скорочення робочих місць. По-друге, відсутність належних стимулів малого й середнього бізнесу призвела до скорочення

можливостей для працевлаштування всередині країни. Водночас, відносно великий розмір неформального ринку праці негативно вплинув на достовірність офіційних показників безробіття, оскільки частина населення залишилася в тіні.

Подальше зниження кількості зареєстрованих безробітних у 2021-2022 роках (з 295 000 у 2021 році до 186 500 у 2022 році та 166 000 у січні 2023 року) можна пояснити кількома причинами. З одного боку, в цей період у деяких регіонах почалося відновлення виробничих процесів, що створило попит на нові види послуг і дозволило деяким роботодавцям стабілізувати свою діяльність після попередніх економічних потрясінь. З іншого боку, певна кількість людей покинула офіційну базу даних безробітних у пошуках різноманітних тимчасових робіт, які не були офіційно зареєстровані.

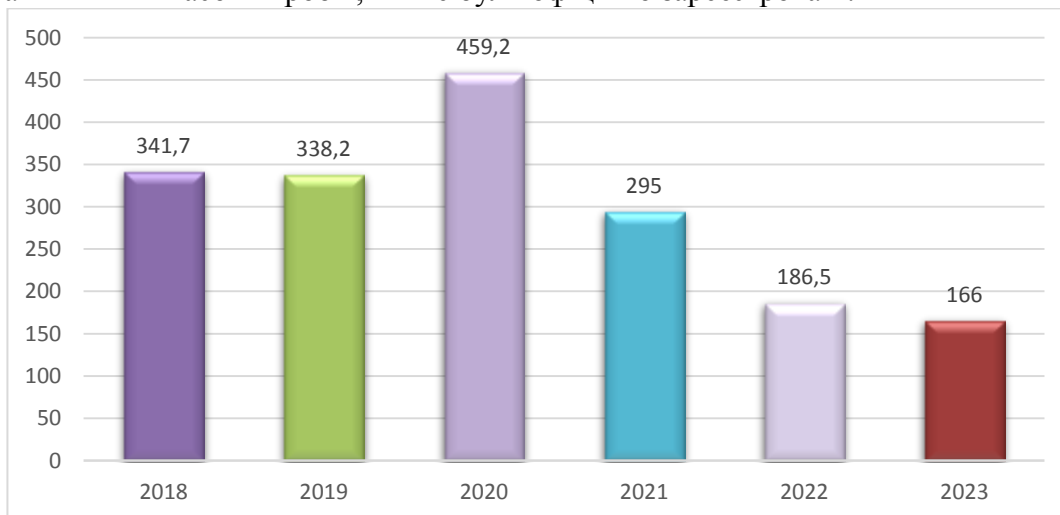


Рисунок 3 - Кількість безробітних в Україні, 2018 – січень 2023 рр. тис. осіб

Джерело: побудовано авторами на основі [13].

Міграція значної частини населення з прикордонних регіонів до центральних та західних областей призвела до різкого збільшення кількості шукачів роботи в деяких регіонах. Водночас, навіть коли з'являються нові вакансії, вони не завжди відповідають кваліфікації ВПО. Це ускладнює їхнє працевлаштування та подальшу інтеграцію в місцеву громаду.

Однак масова зовнішня міграція робочої сили є лише частиною ширшої проблеми міграції населення. Внутрішні міграційні процеси, до яких залучені мільйони внутрішньо переміщених осіб, стали одним з головних викликів для українського ринку праці. Вони призвели до значних регіональних диспропорцій у попиті та пропозиції робочої сили, впливаючи як на зайнятість, так і на структуру місцевих ринків праці.

Як видно з таблиці 4, у регіонах, які найбільше постраждали від війни (Луганська та Донецька області), пропозиція робочої сили є надто високою по відношенню до кількості вакансій. Водночас переміщені особи переїжджають до інших регіонів у пошуках безпечніших умов, змінюючи баланс між попитом і пропозицією робочої сили в приймаючих громадах. Розглянемо більш детально масштаби та регіональні особливості внутрішньої міграції населення.

З початком військового конфлікту в Україні проблема внутрішньо переміщених осіб (ВПО) набула критичної актуальності. Станом на 22 жовтня 2024 року офіційно зареєстровано понад 4,6 млн осіб, які були змушені полишити власні домівки [16]. Таке масштабне переміщення населення спричинило низку негативних наслідків як для самих ВПО, так і для економіки країни загалом. По-перше, через масове переміщення суттєво зросло навантаження на місцеві ринки праці, де попит і пропозиція робочої сили часто є розбалансованими. По-друге, значну частину ВПО становлять жінки (близько 59,9%), що

зумовлює особливі потреби в сфері зайнятості (наявність закладів догляду за дітьми та літніми людьми) і підвищує важливість адресної соціальної підтримки.

Згідно з наведеними даними (рис. 4), найбільші контингенти біженців зосереджені в регіонах, що безпосередньо прилягають до зон активних бойових дій або мають стратегічне значення для проведення військових операцій. Зокрема, за кількістю переміщених осіб лідирують Донецька (532,14 тис. осіб), Харківська (517,87 тис. осіб), Дніпропетровська (452,78 тис. осіб) та Київська (415,38 тис. осіб) області. Висока кількість людей у цих регіонах пояснюється масовим виїздом людей з окупованих територій та лінії фронту, а також тим, що в цих регіонах зосереджена велика кількість людей працездатного віку, які намагаються знайти роботу та безпечніші умови життя.

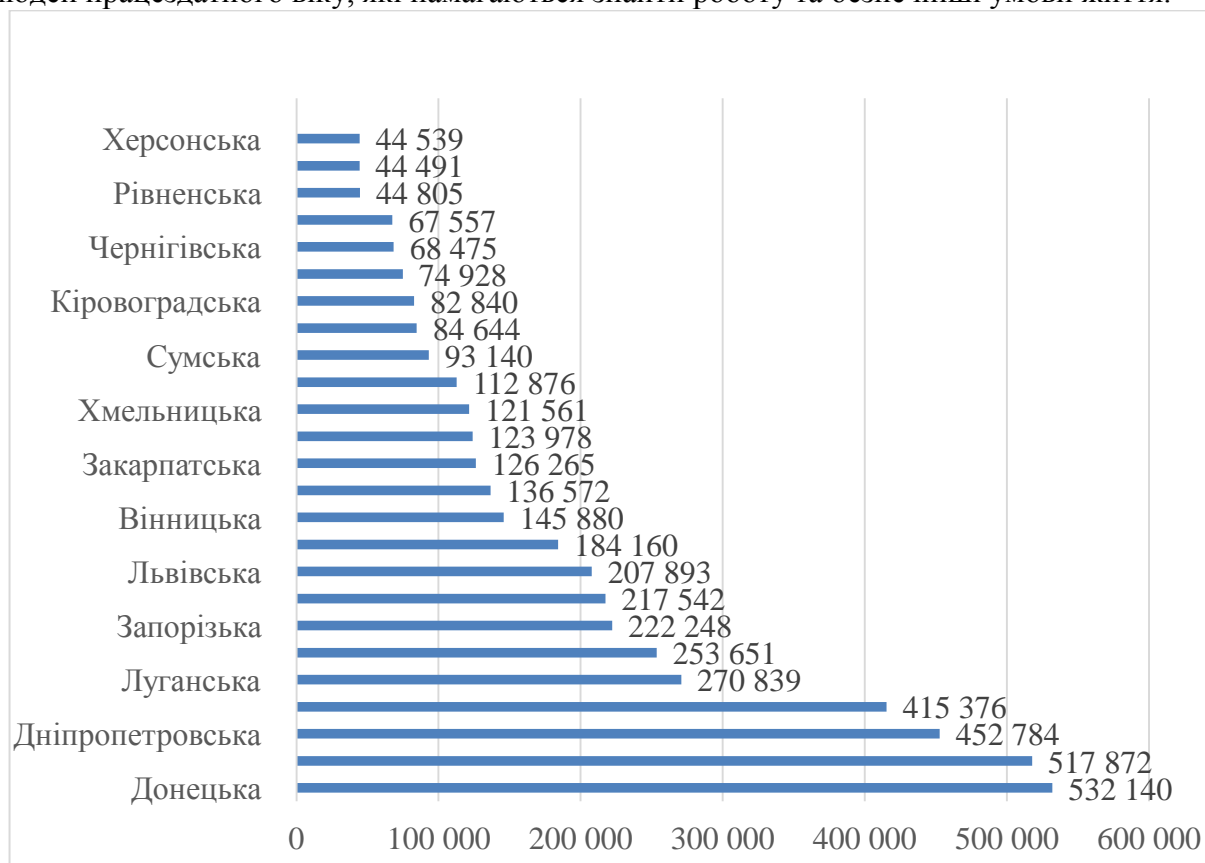


Рисунок 4 - Регіональна структура ВПО від 22 жовтня 2024 року

Джерело: побудовано авторами на основі [14].

З іншого боку, в західних і центральних областях (наприклад, Волинська, Тернопільська, Івано-Франківська) кількість ВПО є відносно низькою, але це не обов'язково корелює з рівнем економічного розвитку та пропозицією робочої сили. Це відображає той факт, що ВПО переважно обирають регіони (Дніпропетровська, Запорізька та Одеська області), близькі до місця бойових дій, але з хорошими умовами доступу до ринку праці та соціальної інфраструктури. Водночас не слід забувати, що західний регіон стикається зі значними викликами через стрімке зростання кількості населення, яке потребує соціальних та гуманітарних послуг, незважаючи на відносно низьку абсолютну кількість переміщених осіб. Таким чином, географічна структура переміщених осіб відображає поєднання близькості до зон конфлікту та економічних можливостей, створюючи нерівномірне навантаження на регіональний ринок праці та соціальні інститути.

Незважаючи на заходи, що вживаються державними інституціями, рівень зайнятості серед ВПО залишається низьким. З 2,1 млн осіб працездатного віку офіційно працевлаштовані лише 800 000 осіб [15]. Зокрема, у першому півріччі 2024 року до

державної служби зайнятості звернулися 67,3 тис. ВПО, з яких понад 50 тис. були офіційно зареєстровані як безробітні [11]. При цьому 20,5 тис. осіб було працевлаштовано (з них 7,7 тис. отримали компенсацію витрат на оплату праці), а 3,6 тис. пройшли професійне навчання. Позитивним кроком є запровадження нових методів соціальної підтримки, таких як краща адресність виплат, пріоритетність для найбільш вразливих категорій та підтримка економічної незалежності (започаткування власної справи, реєстрація в центрах зайнятості).

Загалом внутрішньо переміщені особи є важливим резервом для подолання дефіциту робочої сили, спричиненого війною та масовою міграцією робочої сили з України. Однак існуючі бар'єри перешкоджають повній економічній інтеграції ВПО, що не тільки підриває добробут домогосподарств, але й гальмує національну відбудову.

Водночас, регіони з великою кількістю ВПО та сильнішою економічною базою (наприклад, Київська та Дніпропетровська області) також перебувають під тиском: місцеві ринки праці повинні швидко адаптуватися до масового притоку шукачів роботи, а влада повинна розширити програми перекваліфікації та заохочувати роботодавців до найму ВПО. Як зазначалося вище, лише 800 000 з 2,1 мільйона працездатних ВПО знайшли офіційну роботу, що свідчить про хронічну невідповідність між навичками та реальними потребами ринку праці. Як наслідок, структурні дисбаланси в поєднанні з неефективними механізмами підтримки призводять до того, що потенціал ВПО для скорочення дефіциту робочої сили та економічного зростання не використовується повною мірою, особливо в контексті масової трудової міграції.

Необхідність комплексного вирішення проблеми зумовлена тим, що відтік кваліфікованої робочої сили, переміщення значної частини населення та одночасне закриття багатьох промислових підприємств становлять серйозний виклик для післявоєнного відновлення економіки.

Тому необхідні заходи для ефективної стабілізації ринку праці та мінімізації наслідків трудової міграції, включаючи розробку програм перекваліфікації, підтримку роботодавців, розширення соціальних виплат та механізмів зворотної міграції. У майбутньому ці напрямки мають стати основою для політичних пропозицій та рішень, спрямованих на ребалансування структури зайнятості та відновлення української економіки:

Зміцнення інструментів професійної перепідготовки та освіти.

Розробити спеціалізовані курси у сфері будівництва, енергетики, логістики, ІТ та інших галузях, де нині є значний дефіцит кадрів. Опіраючись на вже існуючі навчальні платформи (наприклад, Prometheus, Coursera, «Дія.Освіта»), створюючи окремі модулі для ВПО та демобілізованих військових. Наприклад: курс із основ конструювання або BIM-технологій (для будівництва), курс із кібербезпеки (для ІТ), курс із діджитал-маркетингу (для малого бізнесу), тривалістю від 1 до 3 місяців. Крім того, питання фінансування цих програм може частково бути вирішене за рахунок коштів державної служби зайнятості або міжнародних донорів (наприклад, грантові програми ЄС).

Адресне стимулювання роботодавців.

Надати податкові пільги або часткову компенсацію заробітної плати для компаній, які офіційно працевлаштовують внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та тих, хто повернувся з-за кордону. Поточна компенсація 6 500 грн недостатня для більшості сфер, особливо технічних спеціальностей. Пропонується підвищити її (умовно до 50% від мінімальної зарплати або ~ 3 350 грн додатково) і продовжити термін компенсації до 3–4 місяців.

Додатково передбачити податковий кредит (зменшення податку на прибуток) для підприємств, де частка офіційно працевлаштованих ВПО/повернутих з-за кордону становить не менше 10% від загальної кількості працівників. Витрати на таку програму можна фінансувати з міжнародних грантів (наприклад, ЄС, USAID).

Розширити дію поточної ініціативи «Робота» із фокусом на регіони, що найбільше постраждали від воєнних дій (Харківська, Херсонська, Донецька, Луганська області), але мають потенціал для відновлення. Мається на увазі безповоротний грант (скажімо, до 500 тис. грн) на закупівлю обладнання, відновлення виробничих потужностей або оренду приміщення. Крім того, пріоритетними для даної мають бути підприємства, які найматимуть мінімум 3-4 працівників із ВПО чи демобілізованих військових.

Регіональний перерозподіл робочої сили.

Об'єднати наявний «Єдиний портал вакансій» із даними центрів зайнятості усіх областей. Додати можливість реєстрації роботодавців з усіх регіонів та кандидатів із можливістю фільтрів за статусом (ВПО, учасник бойових дій тощо). Впровадити опцію «карта робочих місць», де буде представлена загальна кількість вакансій на інтерактивній мапі України, для того щоб швидше залучати трудові ресурси до тих регіонів, де спостерігається їх дефіцит.

Посилити координацію між центрами зайнятості різних областей, щоб стимулювати мобільність населення зокрема впровадити програму «гнучких субсидій» на переїзд та оренду житла для тих, хто офіційно працевлаштовується в іншому регіоні (наприклад, до 50% покриття витрат на оренду житла перші 6 місяців), крім того можливе запровадження «транспортних сертифікатів» (квитків на потяг чи автобус за зниженою ціною) для ВПО або тих, хто отримав роботу в іншій області.

Політика повернення трудових мігрантів.

Запровадити «репатріаційні» гранти або пільгові кредити для українців, які бажають повернутися з-за кордону й відкрити власний бізнес. Безпроцентні або близькі до нульових ставки (0–3% річних) на закупівлю обладнання або відкриття бізнесу. Наприклад, для ІТ, промисловості (невеликі цехи), енергетики (сонячні панелі, генератори). Для бізнесів у сфері торгівлі чи послуг можна запровадити пільговий кредит (3–5% річних) із відтермінуванням виплат на 6–12 місяців, а також гранти до 1 млн грн для високотехнологічних стартапів (ІТ-рішення, інноваційні проекти в агросекторі чи «зелена» енергетика).

Проводити інформаційні кампанії у країнах, які прийняли найбільше українців (Польща, Німеччина, Чехія тощо), аби підкреслити можливості професійного зростання в Україні в післявоєнний період. Акцентувати наголос на можливості пільгового кредитування, доступу до навчання, спрощеного оформлення документів при поверненні. Приклад: створення онлайн-вебінарів та консультацій «напрямую» з Україною (через Zoom), де фахівці пояснюють податкові пільги, процедуру реєстрації ФОП/ТОВ тощо.

Висновки. Дослідження показує, що військові дії та масова трудова міграція суттєво вплинули на український ринок праці, посиливши його структурні диспропорції та спричинивши дефіцит кваліфікованих кадрів у низці галузей. Аналіз статистичних показників свідчить, що номінальне зменшення кількості безробітних значною мірою зумовлене масштабною міграцією працездатного населення за кордон. Водночас внутрішня міграція ще більше посилила дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили та створила додаткові проблеми для регіонів, які прийняли найбільшу кількість переселенців.

Втрата висококваліфікованих фахівців має особливо сильний вплив, сповільнюючи відновлення та збільшуючи попит на сезонну або низькокваліфіковану робочу силу, особливо в сільському господарстві та будівництві. Для того, щоб збалансувати структуру зайнятості, знизити рівень безробіття та забезпечити стає економічне зростання в післявоєнний період, було запропоновано низку заходів, таких як вдосконалення заходів з перепідготовки кадрів, заохочення роботодавців, розвиток соціальних послуг та сприяння поверненню мігрантів

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атаманюк Р. Вплив міграційних процесів на ринок праці України. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 2(20). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-2\(20\)-16-25](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-2(20)-16-25).
2. Ковальчук В. О. Трудові відносини під час війни. Київ: Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2023. 28 с.
3. Ковтунець В. В. Вимоги ринку праці до освіченості працівників // *Освітня аналітика України*. No 42021, с. 5-20.
4. Крамарчук М. В. Вплив міграції на ринок праці в Україні // *Вісник МНАУ*. Вип. 1, 2023, с. 217-219.
5. Литвин О. Є. Трансформація ринку праці під впливом міграційних процесів // *Вісник ДВНЗ «Університет банківської справи»*. Вип. 9, 2018, с. 1-5.
6. Федченко Л. О. Методичні рекомендації щодо прийому на роботу, переведення та звільнення різних категорій працівників ОМС в умовах воєнного стану. Київ: Міністерство розвитку громад та територій України, 2022. 31 с.
7. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/>.
8. Настрої та оцінки українських біженців. URL: https://razumkov.org.ua/images/2022/10/06/2022_ANALIT_ZAPIS_Mishchenko.pdf.
9. Work.ua — сайт пошуку роботи №1 в Україні. URL: <https://www.work.ua/>.
10. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Державна служба зайнятості України. Аналітична та статистична інформація. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/67>.
12. Info Sapiens. *Info Sapiens*. URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=261>.
13. Кількість зареєстрованих безробітних (2023). Ставки, індекси, тарифи. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2023/> (дата звернення: 10.01.2025).
14. Скільки в Україні переселенців і де найбільше ВПО: статистика за областями. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/skilki-ukrayini-pereselentsiv-i-de-naybilshe-1729603384.html>.
15. Основні характеристики ринку праці України у першому півріччі 2024 року. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osnovni-kharakterystyky-rynku-pratsi-ukrayiny-u-pershomu>

REFERENCE:

1. Atamanyuk, R. (2024). Vplyv migratsiinykh protsesiv na rynok pratsi Ukrainy. *Aktualni pytannia u suchasniy nauci*, 2(20), 16-25. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-2\(20\)-16-25](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-2(20)-16-25)
2. Kovalchuk, V. O. (2023). *Trudovi vidnosyny pid chas viyny*. Kyiv: Fond im. Fridrikha Eberta. 28 p.
3. Kovtunets, V. V. (2021). Vymohy rynku pratsi do osvichenosti pratsiivnykiv. *Osvitnia analityka Ukrainy*, No. 42021, 5-20.
4. Kramarchuk, M. V. (2023). Vplyv migratsii na rynok pratsi v Ukraini. *Visnyk MNAU*, 1, 217-219.
5. Lytvyn, O. Ye. (2018). Transformatsiia rynku pratsi pid vplyvom migratsiinykh protsesiv. *Visnyk DVNZ "Universytet bankivs'koi spravy"*, 9, 1-5.
6. Fedchenko, L. O. (2022). *Metodychni rekomendatsii shchodo pryiyomu na robotu, perevedennia ta zvilnennia riznykh kategorii pratsiivnykiv OMS v umovakh voennogo stanu*. Kyiv: Ministerstvo rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy. 31 p.
7. Ekonomichna Pravda. <https://www.epravda.com.ua/>.
8. Nastroi ta otsinky ukrayinskykh bizhentsiv. URL: https://razumkov.org.ua/images/2022/10/06/2022_ANALIT_ZAPIS_Mishchenko.pdf.
9. Work.ua: Sayt poshuku roboty №1 v Ukraini. <https://www.work.ua/>.
10. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

11. Derzhavna sluzhba zainiatosti Ukrainy. Analitychna ta statystychna informatsiya. <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67>.
12. Info Sapiens. Info Sapiens. <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=261>.
13. Kil'kist' zareyestrovanykh bezrobitnykh (2023). *Stavky, indeksy, taryfy*. Retrieved January 10, 2025, from <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2023/>
14. Skil'ky v Ukraini pereselentsiv i de naybil'she VPO: statystyka za oblastiamy. <https://www.rbc.ua/rus/news/skilki-ukrayini-pereselentsiv-i-de-naybilshe-1729603384.html>.
15. Osnovni kharakterystyky rynku pratsi Ukrainy u pershomu pivrichchi 2024 roku. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osnovni-kharakterystyky-rynku-pratsi-ukrayiny-u-pershomu>